

Ա. ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՔԻԱԹԵՆՐ, ԶՐՈՒՑՑՆԵՐ, ԱՌԱԿՆԵՐ, ԱՆԵԿԴՈՏՆԵՐ

1. Խեփյաթ Ըռնո-Դռնոյի մասին

(էջ 8)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Մարգարիտ Տեր-Միքայելյանը, ծնված 1863 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել 1939 թ. Նոր Բայազետում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է ՀԱԱՀ ԳԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի րանահյուսական արխիվում, Գ. Մ. Միքայելյանի ֆոնդում: Այսուհետև՝ րանահյուսական արխիվ, Գ. Մ. ֆոնդ:

2. Պատիկ-շաւի խեփյաթը

(էջ 16)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է 1927 թ. Աստղիկ Տեր-Միքայելյանը, ծնված 1898 թ. Նոր Բայազետում: Ըստ Ա. Տեր-Միքայելյանի այս հեքիաթը նա լսել է իր մեծ հորեղբորից, սա էլ իրենց գերգաստանի մեծերից, որոնք եկել էին Հին Բայազետից: Գրի է առնվել հիշողությամբ 1969 թ. Երևանում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

3. Գռռլի, Սաթռլի և Զամբալի մտսին

(էջ 29)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Գասպար Պեարոսի Բագիանը, ծնված 1880 թ. Նոր Բայազետում, գրի է առնվել 1967 թ. Նույն տեղում: Ասացողը հեքիաթը լսել է Հայրապետ Միքայելյանից:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

4. Անխիդն թափալուրի, խելոփ Վարթանի ու ճիւրա խոր խեփյաթը

(էջ 42)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանը, ծնված 1902 թ. Նոր Բայազետում, գրի է առնվել 1970 թ. Նույն տեղում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

5. Հայրիկ փախի, մայրիկն էկալ

(էջ 52)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Հովհաննես Գասպարյանը (Զարու Հովհաննես), ծնված 1882 թ. Նոր Բայազետում, գրի է առնվել 1960 թ. Նոր Բայազետում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

6. Անխիդն ու անկուշտ տերպերը

(էջ 54)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Հովհաննես Գասպարյանը (Զարու Հովհաննես), ծնված Նոր Բայազետում 1882 թ., գրի է առնվել 1962 թ. Նույն տեղում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

7. Գռղև ու տերպերը

(էջ 57)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Արշակ Խաչատուրի Յուզբաշի-Բադեյանը, հիշողությամբ գրի է առնվել 1970 թ., Երևանում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

8. Քյասիբ խալի խեփյաթը

(էջ 58)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանը, Գրի է առնվել 1953 թ. Նոր Բայազետում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

9. Հնչի՞ խաջ չես թխում

(էջ 59)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Գրիգոր Ազաչանի Բագիանը, ծնված 1893 թ. Նոր Բայազետում, գրի է առնվել 1970 թ., Երևանում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

10. Չես տա՞ մի տու, էլ հո՞ն ես քոֆում

(էջ 59)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Կրչակ Խաչատուրի Յուզբաշի-Բագիանը, ծնված 1875 թ. Նոր Բայազետում: Հիշողությամբ գրի է առնվել 1970 թ. Երևանում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է րանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

11. Մե տափ շերտի սրաւ

(էջ 60)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Խաչատուր Մանուկի Բագիանը, ծնված Նոր Բայազետում 1873 թ.: Գրի է առնվել 1952 թ. Նույն տեղում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 12. Լեֆյաթ Սեթոյի ու աղի մասին (էջ 60)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանը, Գրի է առնվել 1947 թ. Նոր Բայազետում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 13. Ես մեկ, բր մեկը (էջ 62)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Խաչատուր Մանուկի Բազալյանը, ծնված Նոր Բայազետում 1873 թ. Գրի է առնվել 1964 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 14. Իշի ճաղը (էջ 63)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Մուշո Ջիրոյանը, ծնված 1900 թ. Նոր Բայազետում։ Գրի է առնվել 1963 թ. Նույն տեղում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 15. Էրկսով էլ զարմացան (էջ 63)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Հովհաննես Բազոյի Բազեյանը, ծնված 1886 թ. Նոր Բայազետում։ Գրի է առնվել 1958 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 16. Լավ ա, լավ, բնի բարին էս էր (էջ 63)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Մարգարիտ Տեր-Միքայելյանը, Գրի է առնվել 1946 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 17. Տերպեր, կարֆիտ մեռնեմ, իշի զապիկը ե՞րի ա (էջ 64)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Գասպար Պետրոսի Բազեյանը, Գրի է առնվել 1960 թ. Նոր Բայազետում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 18. Բը մեճֆ մարթ շե՞նֆ (էջ 64)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Հայրապետ Միքայելի Տեր-Միքայելյանը (Հայրո ամին), ծնված 1855 թ. Նոր Բայազետում, մահացել է 1919 թ. Հիշողությամբ գրի է առնվել 1962 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 19. Վախենում եմ, էտ էլ քցեմ իմ վրեն (էջ 65)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Գրիգոր Աղաջանի Բազեյանը, Գրի է առնվել 1937 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 20. Հիրգվա խաց ուտելուց դե՛ն էլ ի՞նչ գործ (էջ 65)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանը 1969 թ., գրի է առնվել Երևանում, Նույն թվականին։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 21. Ես բսկի մոգի էլ չճեկա (էջ 66)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Կարապետ Միքայելի Տեր-Միքայելյանը (Կարո ամին) 1920-ական թվականներին, ծնված 1845 թ. Նոր Բայազետում։ Գրի է առնվել Հիշողությամբ, 1969 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 22. Մե մարթի խոստովանութեք (էջ 66)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Ներսես Ղաչոյանը, ծնված 1896 թ. Նոր Բայազետում։ Գրի է առնվել 1939 թ. Նույն տեղում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 23. Խաց ուտելը ե՞րի ա հարմար (էջ 67)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Գասպար Պետրոսի Բազեյանը, Գրի է առնվել 1970 թ. Նոր Բայազետում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 24. Խա, բը չե՞մ կարոտցե (էջ 67)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Արշակ Խաչատուրի Յուզբաշի-Բազեյանը, Հիշողությամբ գրի է առնվել 1970 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 25. Դու փշիւ՝ ես ուրխցա, ես էլ փշի՝ դու ուրխցա (էջ 67)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Անդրո Մկոյի Բողոյանը, ծնված 1900 թ. Նոր Բայազետում։ Գրի է առնվել 1965 թ. Նույն տեղում։ Անդրոն զուտնա փշոզ էր։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 26. Մանոթը (էջ 67)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Վարդան Նիկոյի Բազեյանը, ծնված 1903 թ. Նոր Բայազետում։ Գրի է առնվել 1962 թ. Երևանում։

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ)։

## 27. Ես էլ մոռա ճիշեցի (էջ 67)

Տպագրվում է առաջին անգամ, Պատմել է Վարդան Նիկոյի Բազեյանը, Գրի է առնվել 1962 թ. Երևանում։

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 28. Ուրեա ջոշը, թո էնքի հսնի (էջ 68)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Աստղիկ Տեր-Միքայելյանը, Հիշողությամբ գրի է առնվել 1969 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 29. Կարապետն ու Անուշկեն (էջ 68)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Հակոբ Կարապետի Թոռլյանը, ծնված 1892 թ. Նոր Բայազետում: Ապրում է Թբիլիսիում, ուր և գրի է առնվել 1960 թ.:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 30. Ըստուց պեն Քրիստոս հլնոդի... (էջ 68)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Արշակ Խաչատուրի Յուզբաշի-Բազեյանը, Հիշողությամբ գրի է առնվել 1970 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 31. Սնաթաթ քալա Բոֆա (էջ 69)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Տիգրան Միրզաչյանի Արշակյանը, ծնված 1905 թ. Մարտունու շրջանի Ներքին Գեառքեն գյուղում: Գրի է առնվել 1955 թ. Նոր Բայազետում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 32. Սնաթաթ էոր եմ Բոֆե (էջ 69)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է մի հալստան-թավոր 1939 թ. Նոր Բայազետում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 33. Էրկու Խիսմախ, մեկն էլ հեվլցուկ (էջ 69)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Նիկոլայ Կեկյանը, ծնված 1892 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել 1952 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 34. Խմուկը (էջ 70)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Նիկոլայ Կեկյանը, Գրի է առնվել 1852 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 35. Զառնկ'ալամին գիլվանքը չկերան (էջ 70)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Գասպար Պետրոսի Բազեյանը, ծնված 1882 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել 1955 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 36. Մանթաշվին 'ու դնլաֆը (էջ 72)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանը, Գրի է առնվել 1945 թ. Նոր Բայազետում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 37. Մկրտիչ աղեն և սալցաթ Լևոնը (էջ 73)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Լեոն Պետրոսի Բազեյանը, ծնված 1882 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել Հիշողությամբ, 1962 թ. Նույն անգամ:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 38. Քեֆ անոդ աղերքը, Բցիլը ու աղեն (էջ 74)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանը, Գրի է առնվել 1969 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 39. Շաշով վարեն (էջ 76)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Հայկ Շուրուրյանը, ծնված 1894 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել 1967 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 40. Չալը Բցուլի խմանք, սալա (էջ 76)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Արշավիր Դաշյանը, ծնված 1907 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել 1970 թ. Երևանում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 41. Հերեվնա քաղերի կ'ուլաթուկները (էջ 77)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանը, Գրի է առնվել Նույն անգամ 1968 թ.:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 42. Ուզում ա գարի հլնի, ուզում ա ցորեն (էջ 77)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Կարո ամին 1920-ական թվականներին Հիշողությամբ: Գրի է առնվել Երևանում 1969 թ.:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

### 43. Մեք վանոն ու հնգեր Լեհիլը խմալ ալապեր տղա (էջ 77)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Զոհրաբ Մելոյանը (Վանոյի հայրը), Գրի է առնվել Եփրեմ Հայրապետի Միքայելյանի պատմածից 1950 թ. Նոր Բայազետում:

Գրառման ընագիրը գտնվում է բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. ֆոնդ):

#### 44. Վախումիք

(էջ 78)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Վալդեն Զով-հաննեսի Սարոխանյանը, ծնված 1910 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել 1970 թ. Նրանում: Անացողը մասնագիտու-թյամբ վիրտուոզ է:

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### 45. Բալնիստ կոցրեք աս

(էջ 78)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Նիկոլայ Կեն-յանը: Գրի է առնվել 1952 թ. Նրանում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### 46. Արամյա արագ աս ծախվում

(էջ 79)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Եփրեմ Զայ-րապետի Միքայելյանը: Գրի է առնվել 1961 թ. Նոր Բայա-զետում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### 47. Խո՞չնմ առնում եմերին

(էջ 79)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Արշավիր Նի-կոլի Գրարյանը, ծնված 1903 թ. Նոր Բայազետում: Գրի է առնվել 1970 թ. Նրանում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### ԱՎԱՆԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(էջ 80)

##### 1. Իլիկյա կամ Պառլալի վաճառ

Տպագրվում է առաջին անգամ: Վաճառ գտնվում է Լանջ-ապրյուր գյուղից (Նոր Բայազետի շրջան) դեպի հարավ-արևելք, բարձունքի վրա: Ավանգույթյունը պատմել են Լանջ-ապրյուրի բնակիչները: Ցավոք, պատմողներից մեկի անունը չի նշվել ժամանակին: Գրի է առնվել 1962 թ. Նոր Բայազե-տում: Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական ար-խիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

Ավանգույթյան աարբերակները հրատարակվել են՝ «Ազ-գազրական հանգես», գ. XIII, էջ 103. Ա. Ղանալաջյան. Ավանգապատում, Երևան, 1969, էջ 238:

##### 2. Սողոմոն Բիմաստունը դառն արավ

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Զովհաննես Գասպարյանը (Զարու Զովհաննես): Գրի է առնվել 1969 թ. Նրանում:

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

##### 3. Նորագույն խաչքարեր

Տպագրվում է առաջին անգամ: Ավանգույթյունը գրեթե նույնությամբ պատմել են Նորագույն գյուղի շատ բնակիչ-ներ: Միայն ձևերն ու միտքը, 1939 թ., երբ նորից պատմեց սույն ավանգույթյունը, ավելացրեց, որ խաչքարերը, որպես ձիավորների գործարար, բազմիցս փախուստի են մատնել թշնամուն: Միտքն ասում էր նաև՝ որպեսզի խաչքարերը իրոք նմանվեն ձիավորների, վտանգի ժամանակ նրանց կոտավից

պարկեր էին հագնում: Գրի է առնվել 1969 թ. Նրանում: Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

Ավանգույթյան աարբերակները հրատարակվել են՝ Ս. Փի-լոյան, Կորած Մարգարիտ, Թիֆլիս, 1888, էջ 20, Մ. Սըմ-բատյանց, Գեղարքունի..., էջմիածին, 1895, էջ 456, Ա. Ղա-նալաջյան, Ավանգապատում, Երևան, 1969, էջ 267:

#### 4. Կատուն Բրիստունի ձեսի լալալսն աս

Տպագրվում է առաջին անգամ: Պատմել է Սալիկ Տեր-Միքայելյանը (Զալո), ծնված 1858 թ. Նոր Բայազետում, մահացել է 1928 թ.: Հիշողությամբ գրի է առնվել Նրանում 1969 թ.:

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### ԵՐԳՆԵՐ

(էջ 81)

Տպագրվում են առաջին անգամ: Լսել, սովորել ե զրի եմ առել տարբեր ժամանակներում ընթանակալ խնույթներում, հարսանիքներում,՝ երիտասարդական հավաքների ժամանակ, տարբեր սեռի, տարիքի նորբայազետցիներից, ինչպես նոր Բայազետում, այնպես էլ Երևանում (հատկապես վաղամե-ռիկ քրոջից՝ Աստղիկ Տեր-Միքայելյանից):

Գրառման բնագիրը գտնվում է բանահյուսական արխի-վում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### ՄԱՆԿԱՆ ԽԱՂԵՐԳՆԵՐ

(էջ 91)

Տպագրվում են առաջին անգամ: Գրի է առնված հիշողու-թյամբ: Բնագրերը պահվում են բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### ԱՌԱՄՆԵՐ, ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐ, ԴԱՐՁՎԱԾՔՆԵՐ, ԱՆՆԵՔ, ԿՇՏԱՄԱՐԱՔ

(էջ 93)

Տպագրվում են առաջին անգամ: Նոր Բայազետում վիպա-կան մանր ժանրի ստեղծագործությունները՝ առած-ասաց-վածքները կոչվում են ջաջանք կամ ջաջ: Տարբեր ժամանակե-րում լսել ու գրի եմ առել զանազան տարիքի նորբայազե-տցիներից: Գրառման բնագրերը գտնվում են բանահյուսական արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

#### Բ. ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԽԱՂԵՐ

(էջ 106)

##### Խաղեր գեղական

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գնագը, որ Նոր Բայա-զետի բարրառով թիփն է կոչվում, սովորաբար շինում էին բրգյա լաթի վրա նույնպիսի թել փաթաթելով (քանգում էին բրգյա հին գործվածքներ): Այն գեանին խփելիս լավ թըռ-չում էր վեր, հարվածելիս, եթե թաց չէր, առանձնապես ցավ չէր պատճառում: Գնագով խաղում էին ութ խաղի հաղե-րի գրառման բնագիրը գտնվում է հնագիտության և աղգա-գրության ինստիտուտի ազգագրական արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

##### Խաղեր փայտեղով

Տպագրվում է առաջին անգամ: Խաղերի գրառման բնա-գիրը գտնվում է աղագրական արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

## Խաղերի փառքով կամ հաղթանակով (ապագայով)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Նոր Բայազետում առարածված էր բերրա խաղը, որին կարող էին մասնակցել անսահմանափակ թվով 15 տարեկանից բարձր տղաներ: Երբեմն խաղում էին երկու «մայլն» (թաղ) միմյանց դեմ և, խաղացողները բարձրանում էին բերդի գլխի ժայռածածկ լանջերի:

Այս խաղը պատանիների մեջ դարգացնում էր ճարպկություն, արագավազություն, հնարամտություն:

Ժամանակակից սպորտային խաղերի՝ ֆուտբոլի և «բոլ» խաղի միջև մեծ նմանություն կա: Միայն բերդ խաղալու ժամանակ գնդակ և գարպաս չկար: Դարպասին փոխարինում էր բարակույաճ՝ «բերդ», և գաշան էլ անսահմանափակ էր: Խաղերը զրի են առնվել 1970 թ.: Գրառման ընթացիկը գտնվում է աղագրություն արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

## Խաղերի ճանքերով (վեցերով)

Տպագրվում է առաջին անգամ:

1. Ճանք (վեգ) կճղակարաշխ կենդանիների ծնկան հոգի սկզբն է, որով նրանք խաղում են: Ճանքերով խաղը, շնայած իր բազմազանությանը, տարբերվում է մյուս խաղերից նրանով, որ մարզական ոչ մի բան գրեթե չի առաջանում խաղացողներին:

Այստեղ ներկայացված են ճանքերով խաղերի մի քանի տեսակներ:

2. Հարվածող ճանք, որպեսզի ավելի ծանր լինի, ընտրում էին ավելի մեծը, որը «գնդակ» էր կոչվում. երբեմն ծակում կամ կողերը փորում էին և այդ փոսիկները տրճիճ էին լցնում կամ հանում էին ճանքի կաղապարը ու արճիճից կամ բրոնզից ճանք ձուլում: Գրառման ընթացիկը գտնվում է աղագրության արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

## Խաղերի գոտիով, պարանով

Տպագրվում է առաջին անգամ:

Այս խաղը տարածված է Հայաստանի շատ շրջաններում: Նոր Բայազետում կոչվում էր «Կնյիշ», այլ շրջաններում «Լախտի»: Կնյիշ խաղի երեք ձև կար. Նոր Բայազետում երկսեռ երեխաները խաղում էին «Երկիշ», կար նաև մեկ խաղ, որը «Տըրընդուդ» էր կոչվում. այս խաղը փոքրիկների համար էր և այժմ էլ մանկապարտեղներում խաղում են:

Գրառման ընթացիկը գտնվում է աղագրության արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

## Խաղերի առանց խառնակայի

Տպագրվում է առաջին անգամ:

Դարասկզբին Նոր Բայազետում բազմաթիվ խաղեր կային, որ խաղում էին առանց խառնակայի:

Ներկայացված են մի քանի սղակայի խաղեր:

Գրառման ընթացիկը գտնվում է աղագրության արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):

## ԲՈՇԿՈՒԹՅՈՒՆ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ՏԼՄՍՆԵՐ (ԹԱԼԻՍՄԱՆ, ՀՄԱՅՈՒՄ), ԾԻՍԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(էջ 135)

Տպագրվում է առաջին անգամ:

Մինչև սովետական կարգերի հաստատվելը Նոր Բայազետում ժողովրդական բժշկությունը խիստ տարածված էր: Բուժումների մեծ մասը հիմնված էր նախապաշարումների վրա և ոչ մի կապ չուներ բժշկության հետ: Սակայն կային նաև այնպիսիները, որոնք մշակվել էին գարերի ընթացքում, և իրենց նշանակությունը պահել են նաև մեր օրերում (բույսերի և այլ օրգանական նյութերի գործունեությունը):

Մեսերին, սովորականներին, գուշակություններին մասամբ ակնատես և ակնաշարաբաններ են եղել, մասամբ էլ մեղ հաղորդել են մեծահասակ նորրայազետցիները:

Գրառման ընթացիկը գտնվում է աղագրության արխիվում (Գ. Մ. Ֆոնգ):